

II.

BESZÉD,

MELYLYEL

1879. szeptember 1-én

A BUDAPESTI KIR. MAGY. TUDOMÁNY-EGYETEMBEN

RECTORI SZÉKÉT

ELFOGLALTA

MARGÓ TIVADAR

SZ. MM., BÖLCSESZET-, ORVOS- ÉS SEBÉSZTUDOR, SZÜLÉSZMESTER, AZ ÁLLATTAN ÉS ÖSSZEHA-SO-NLÍTÓ BONTAN NY. R., AZ ORVOSI KARNÁL A SZÖVET-TAN NY. RK. TANÁRA; AZ ÁLLATTANI ÉS ÖSSZEHA-SO-NLÍTÓ BONTANI INTÉZET ÉS GYŰJTE-MÉNYTÁR IGAZGATÓJA S EGY-SZERSMIND TANÁR A KÖZÉPISRO-LAI TANÁRKÉPZŐ INTÉZETEN; AZ ORSZÁGOS KÖZOKTATÁSI TANÁCS, A TANÁRVIZSGÁLÓ BIZOTTSÁG, ÉS AZ ORSZÁGOS KÖZEGÉSZSÉGI TANÁCS TAGJA; A M. TUD. AKADE-MIA, S A M. AKADE-MIA TERMÉSZETTUDOMÁNYI ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGÁNAK, VALAMINT A BUDAPESTI KIR. ORVOSEGYLET RENDES, A KIR. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT PÁRTOLÓ ÉS VÁLASZTMÁNYI TAGJA S ÁLLATTANI BIZOTTSÁGÁNAK ELNÖKE, A BÉCSI CS. KIR. ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYTANI TÁRSULAT RENDES, ANGOLHONBAN A „BRITISH ASSOCIATION FOR ADVANCEMENT OF SCIENCES“ KÜLSŐ TAGJA, A BÖL-CSÉSZETI KAR VOLT DÉKÁNJA.

Mélyen tisztelt gyülekezet!

Midőn a rectori széket e mai napon elfoglalni szerencsém van : mindenek előtt kötelességemnek tartom őszinte hálám- és köszönetemet kifejezni azon nagybecsű és különösen megtisztelő bizalomért, melylyel engem, a bölcsészeti kar egyik igénytelen tagját, úgy az egyetem mélyen tisztelt választó bizottsága, mint az ügyeinket közvetlenül intéző magas államférfiu — annyira kitüntetni méltóztattak.

Ha meggondolom, hogy e hely méltó betöltéséhez, a vele egybekapcsolt feladatok helyes megoldásához mennyi tapintat, erélyesség, csak gyakorlatból meríthető tapasztalás és jártasság kívántatik : mélyen érzem nemcsak erőmnek, de a rendelkezésre álló időnek is elégtelenségét e fontos és nem csekély felelősséggel járó egyetemi méltóság kellő képviselése és vezetésére. — Csak azon megnyugtató remény bátorít e nehézségekkel szemben, hogy anyaintézetünk vezetésében engem úgy a mélyen tisztelt egyetemi tanács, valamint az összes karok nagyérdemű tagjai jószándékú bölcs tanácsaikkal vállvetve támogatni fognak. Midőn ebbeli szíves közreműködésüket kérni, s annak megnyerését reményleni bátorkodom : fogadják egyszersmind azon biztosítást részemről, hogy fő törekvésem lesz a legkitelhetőbb módon megfelelni

nehéz hivatásomnak, és kiérdemelni az irányom nyilatkozott nagybecsű bizalmat.

Mélyen tisztelt gyülekezet! Hódolva azon hagyományos szokásnak, mely szerint az új egyetemi tanács beigtatása alkalmával az új tanévet a tanács elnöke ünnepélyes beszéddel nyítja meg; őszintén meg kell vallanom, hogy számos kitűnő elődöm által az ezen alkalomból elmondott, úgy alakra, mint tartalomra nézve jeles beszédek után vajmi nehéz feladatnak mutatkozik oly beszéd tárgyat találni és választani, melyről már egyik vagy másik elődöm sokkal jobban és ékebben ne szólott volna, mint én azt tehetem, s mely e szerint figyelmük fölkeltésére alkalmas legyen.

Verulam *Baco*-nak, az exact tudományok híres megalapítójának azon nézete, mely szerint az ily alkalmi beszéd tulajdonképp „*nem a tudomány dolga*“, hanem csak „*munus professorium*“, sok tekintetben igaznak látszik ugyan: mégis éppen a megnyitó beszédekre nézre úgy nálunk, mint a külföldön sok jeles és dicső kivétellel találkozunk. Sőt ha tekintetbe veszem hazánk és egyetemünk viszonyait: akkor az ily beszédet célszerűnek, és kíváncsnak tartom; mert ez által alkalma nyílik az egyetem új képviselőjének üdvözölni a t. gyülekezetet — s nekem különösen jelenleg hálát nyilvánítani azon nagy tudományú és magas állású államférfiaknak, kik megjelesük által e nap fényét emelni kegyeskedtek. Másrészt alkalmat nyújt azon irány és vezéreszmék kijelölésére is, melyeket részint az egyetemi tanügy szer-

vezetére, részint a tudományos segéd-eszközeinek gyarapítására, vagy bármely a magasabb oktatást és tanulást előmozdító, s ezzel az egyetem haladását föltételező intézkedések — és kívánalmakra vonatkozólag követni óhajt.

Több kiváló elődöm nem egyszer szólott már e helyről beható alapossággal a meglevő egyetemi intézmények fontosságáról, kiemelvén egyszersmind azon hiányokat, melyek anyaintézetünk magasztos feladatának teljes megoldását gátolják. De azért legyen szabad nekem is ez iránt igénytelen nézeteimet, s ebbeli szilárd meggyőződésemet a mélyen tisztelt gyülekezet előtt nyilvánítani.

A legnagyobb hálával és elismeréssel tartozunk úgy a vallási és közoktatási ügyekkel megbízott nagy-érdemű államférfiú, mint a törvényhozó testület irányában azon valóban bőkezű munificentiáért, buzgó pártfogásért és sok nagyhatású, bölcs, üdvös és erélyes intézkedésért, melyeket politikai feltámadásunk óta a lefolyt egész idő alatt anyaintézetünk és a magasabb tudományok érdekében tanúsítottak és életbeléptettek.

Ezen intézkedések közül említsük itt csak a legfontosabbakat. Ilyenek : az egyetemi autonomia, a tanítási és tanulási szabadság s az egyetem állami jellegének kimondása és érvényesítése, — azután a tanárok állásának és anyagi helyzetének javítása, az egyetem intézeteinek nagyobbítása és jobb fölszerelése; — továbbá több új intézeti épület emelése, úgymint a vegytani, élettani és bonctani új intézetek, a sebész-kóroda, a központi egyetemi épület új szárnya- s a könyvtár palotájának fölépítése; — nemkü-

lönben egyes új tanszékek felállítása, a tanárok és tanársegédek szaporítása, a magántanári intézmény évről évre történő gyarapítása s a tanítás és kutatás céljaira fordított nagyobb évi összegek utalványozása; — végre a bölcsészeti és orvostudori vizsgák és szigorlatokra vonatkozó, valamint a jog- és államtudományi vizsgákat illető szabályrendeletek, s a jelen tanévre már életbeléptetett új gymnasiumi tanterv.

Mindezen intézkedések valóban bő tanúságot szolgáltatnak arról, mily sok, üdvös és nagyhatású dolog történt aránylag igen rövid idő alatt s nem éppen kedvező kül- és belpolitikai viszonyok mellett az egyetem emelésére s magasztos feladatának minél sikeresebb megoldhatására.

De azért nem szabad gondolnunk, hogy a szerencsésen megkezdett munka már be is van fejezve.

A tudományok egyetemének egyik és legfőbb feladata : a tudományokat önálló kutatások alapján folyton előbbre vinni, a fejlődő nemzedékeket az értelem legmagasabb rétegeibe fölemelni, az önálló buvárkodás és észszerűleg helyes gondolkodás munkájába beavatni, s ez által úgy a nemzet-, mint az összes emberiségnek mind értelmi, mind erkölcsi előhaladását biztosítani. — Van ezenkívül az egyetemnek még más, inkább a gyakorlati életre vonatkozó rendeltetése is, mely abban áll, hogy az állam és társadalom hasznára, tudományos szellemben szakférfiakat, hittudósokat, tisztviselőket, ügyvédeket, orvosokat, tanárokat stb neveljen és képezzen.

Minden élő szervezet — legyen az akár igénytelen növény, állat vagy ember, akár emberekből

alakult egyesület, testület vagy egész nemzet — életműködéseit csak úgy végezheti akadály nélkül, életcéljának csak akkor felelhet meg teljesen: ha egyes szervei mind jó karban vannak; — az összes szervezet öszhangzó működésének nélkülözhetlen feltétele: az egyes műszervek épsége, normális szerkezete. — Megdönthetlen természeti törvény az élő világban, hogy annál tökélyesebb a szervezet, minél több és változatosabb külön szerv végezi a különböző életműködéseket, vagyis minél tökélyesebben van a szervezet életmunkája egyes külön szervekre felosztva. Ugyanigy kevésbbé tökélyes azon szerv, mely különböző céloknak szolgál, mint a mely csak egy bizonyos munkát végez, de ennek aztán annál tökélyesebben meg is felel.

Ha e törvényt az egyetemek szervezetére alkalmazva — csak az 50—60 év előtti állapotra tekintünk is vissza, midőn még 2—3 tantárgy is, például a vegytan és növénytan, vagy az állat-, ásvány- és földtan együtt ugyanazon egy tanár által volt képviselve, kinek intézetek és gyűjtemények is alig voltak rendelkezésre: igen természetesnek fogjuk találni, hogy egyes tudományszakok, különösen a természettudományok körében, csak azóta kezdtek új lendülettel és óriási léptekkel előre haladni, mióta az egyes tudományszakok a munkafelosztás elve szerint külön tanárookra bízattak, s mióta ezeknek egyszersmind megfelelő intézetek és gyűjtemények állanak rendelkezésükre.

Az óriási lendület folytán egészen új tudományszakok fejlődtek, melyeknek külön tanárok által való képviseltetése az egyetemeken szükségessé vált. Így

fejlődtek a *szövettan*, *kórszövet-* és *kórvegytan*, *embryologia* és legújabb időben az *anthropologia*, mely csak *Blumenbach* vizsgálatai óta bontakozott ki a meddő speculatiók uralmából s az exact tudományok terére lépett az által, hogy az embert összehasonlító bonctani alapon kezdték tanulmányozni s az anthropológiát az archaeológiával együtt a történelemre is alkalmazták.

Az anthropologiai kutatások valódi értékét csak akkor fogjuk kellőképen méltányolhatni, ha majdan belátjuk, hogy az emberi faj fejlődése csak látszólag függ a nagy történeti eseményektől, és hogy a politikai világesemények a legtöbb esetben inkább csak a tudomány terén vívott szellemi harcok utójátékát képezik.

És ezen nagyfontosságú, a művelt embert leginkább érdeklő tudományok gyakorlati művelésére létesült ugyan már hazánkban egy külön társulat, de nincs még külön képviselője, tanszéke és intézete az egyetemen.

Egy másik igen fontos és sokkal régibb tudomány: a *csillagászat*, melynek ugyan voltak már nálunk jeles képviselői, voltak tanárai, s volt az égi testek észlelésére külön intézetünk, — de fájdalom! 29 év óta ezeket nélkülözzük.

Mutatkoznak a *természettudományok* körében még egyéb hiányok is, melyek onnan származnak, hogy az egyetemi szervezet organumai, vagyis a *megfelelő intézetek sem a helyiségek nagysága- és célszerűségére, sem a rendelkezésre álló segédeszközök minőség- és mennyiségére nézve nincsenek egymáshoz a kellő arányban*; — pedig csak akkor várhatunk az egyetem élő szerveze-

tében élénk és célhoz vezető normális működést, ha a tanárok rendelkezésére álló intézetek nagysága és célszerűsége között nagyobb egyenlőség és arányosság uralkodik.

Ámde a bölcsészeti kar természettudományi csoportjában eddig csak a *vegytan* rendelkezik — nagyság és célszerűség tekintetében — igazán kitűnő intézeti helyiségekkel; míg ellenben a vele rokon és szintoly fontos *természettan*, az *állattan* és *összehasonlító bonctan*, nemkülönben az *ásvány- és földtan* — dacára az utóbbi években történt nagyobbítások- és javításoknak — még maig sincsenek ellátva sem az évről évre gyarapodó gyűjtemények befogadására, sem a gyakorlatok és buvárlatok végezhetésére, a növendékek számának megfelelő elégséges és mindenkép célszerű helyiségekkel. A meglevő helyiségek néhány évig ugyan még használhatók, úgy a hogy, — de teljes és a vegytani intézettel párhuzamban álló sikert azok mellett sehogy sem remélhetünk.

Az egyetem és közoktatási ügyek mély belátású vezetője eléggé ismeri e hiányokat, — elhárításuk és gyökeres orvoslásuk céljából nem egyszer már készültek is tervrajzok ezen újonan építendő természettudományi intézetek számára; de fájdalom, e tervek valósítása a kedvezőtlen viszonyok miatt, minden igyekezet dacára, még mindannyiszor hajótörést szenvedett.

Mint az egyetem ez évi képviselője s a természettudományok egyik igénytelen munkása én is kötelességemnek tartom azoknak figyelmét az elősorolt hiányokra irányozni, kik az intézetek sorsát kezükben tartják. E hiányok gyökeres orvoslását annál biz-

tosabban remélhetjük, mert egyetemünk az eddig történt újabb építkezéseket és javításokat is első sorban az egyetemi ügyek lelkes kormányzója bölcs és erélyes intézkedéseinek köszöni.

Reméljük, a nemzet nem fogja megvonni pártfogását ily fontos üggyől, s oly állásba helyezni természettudományi intézeteinket, hogy ezek mindegyike teljesen megfelelvén céljának, valamennyien együtt kellő összhangban fejthessék ki áldásos működésüket, és bátran, egész sikerrel állhassák ki a versenyt a nyugoti nemzetek legelső intézeteivel. Mert hogy nálunk is élénkebb általános tevékenység fejlődjék s az önálló buvárkodás terén jótékony verseny keletkezzék: el kell hárítanunk a súlyos akadályokat, megszüntetnünk a tér és kellő segédeszközök hiányát, s a jelzett intézeteket is oly szerencsés és életképes állapotba helyeznünk, melyben már a vegytani, élettani és bonctani intézetek vannak.

Nem szabad felednünk soha, hogy a tudományegyetem nemcsak szaktanoda, hanem egyszersmind és főleg tudományművelő és tudósokat képező intézet. És azért míg egyrésztől szaktanodai minőségében gazdag kincstárhoz hasonlít, melyből mindenki, ha kedve van, szabadon merítheti a tudomány kincseit, az elismert igazságokat: úgy másrésztől mint élő szervezetnek feladata közvetlen kutatások és önálló szellemi életműködés útján újabb meg újabb tényeket s igazságokat földeríteni és gyarapítani.

Csekély azoknak a száma, uraim, kik a tudomány e kincstárát új kincsekkel gyarapítani, a gondolatok új forrásait fölfedezni, vagy a szépnek új alakjait feltalálni hivatva vannak. De a mily kétségtelen,

hogy az ember nemcsak kenyérből, hanem kiválólag eszmékből is él: épp oly bizonyos, hogy a világ jövője azon nemzetek kezeiben leend, a melyeknek sikerülni fog a természet megfejtése- és törvényeinek alkalmazásában kortársaikat — habár csak néhány lépéssel is — megelőzni. — Az egyetemek legnagyobb fontossága pedig éppen azon magas feladatban rejlik, hogy oly férfiakat képezzen minél nagyobb számmal, kik, beavattatva az önálló gondolkodás és kutatás munkájába, az egyetem által kifejlesztett productiv képességüket a tudomány, a nemzet és emberiség javára értékesítsék.

Több megjegyzésem volna az egyetem jelenlegi *szervezetére* is. De míg egyrészt a tisztelt gyülekezet türelmét kifárasztani nem akarom, — másrészt pedig a többi karok kívánalmaira nézve magamat első sorban illetékesnek nem tartom: itt csak azon kar *szervezetére* óhajtom a közfigyelmet fölhíni, melynek magam is egyik tagja vagyok: értem a *bölcsészeti kart*.

E kar egész tancsoportja 6 különböző szakosztályra oszlik, s ezek: a bölcsészeti, történelmi, classico-philologiai, matematikai, természettudományi és irodalom-nyelvészeti szakosztályok; magában foglalja tehát a tudományok minden ágazatát, s így már magában véve is egy teljes tudomány-egyetemet képez, míg a többi karoknál a bölcsészeti, történelmi, matematikai és természettudományok bizonyos gyakorlati célokra vannak értékesítve. Ehez járul még, hogy a bölcsészeti karban jelenleg egybefoglalt tudomány-szakok az újabb időben kifejlődött roppant lendü-

letnél fogva már oly sokféle ágra szakadtak, hogy minden egyes szakosztály számos külön tudomány által van képviselve. Nem lehet tehát csudálkoznunk, hogy az ily nagyszámú heterogen elemekből álló testületnél sem az összetartás nem lehet erős, sem a szellemi egyöntetűség és érdekközösség az egyes csoportok között nem lehet valami nagyon kifejlődve. — Tagadhatlan, hogy egyfelől a bölcsészeti, történelmi, classico-philologiai és irodalom-nyelvészeti szakok, — másfelől pedig a matematikai és természettudományok csoportja meglehetősen távol állván egymástól, egymás szabad mozgását sok fontos kérdésben akadályozhatják és nehezíthetik.

Régibb időben, midőn a természettudományok — kiskorú állapotuknak megfelelőleg — egyetemünkön csak néhány tanszak által voltak képviselve, célszerűnek és jogosultnak látszott a bölcsészeti kar ezen szerkezete; de mióta e tudományok — óriási haladásuknál fogva, nemcsak hogy számos külön ágra szakadtak, hanem azok kellő és méltó képviselésére nagyobb számú tanárok és intézetek is szükségesekké váltak: az eddigi szervezet csak a kérdéses tudomány-szakok hátrányára maradhatna meg továbbra is.

És ha végre meggondoljuk, hogy a nemzetek modern civilisatiója csak a természettudományok roppant haladásának köszönhető: *nemcsak cél- és időszerű, de igazságos és méltányos is, hogy a matematikai és természettudományok külön kar által legyenek képviselve, mint ezt a kolozsvári egyetemen már megvalósulva látjuk.*

Nem mellőzhetem továbbá hallgatással a *bölcsészet* iránt majdnem általánosan mutatkozó közönyösséget honunkban, s annak a hallgatók részéről igen káros elhanyagolását az egyetemeken. — Jeles és hírneves tudósok, ú. m. *Helmholtz*, *Du Bois Reymond*, *Huxley* és mások, valamint e székről is nem egy kitűnő elődöm erélyesen hangsúlyozták már a bölcsészet fontosságát a tudományokban.

Tapasztalásból tudjuk, miszerint az ész bölcsészeti kiképzésének hiánya az egyetemi tanulást egyoldalúvá, fölületessé, sőt olykor teljesen sikertelenné teszi. E hiánynak káros hatása érezhető ugyan többkevesebb minden tudományszakban, de legkárosabb befolyással van a természettudományi szakok hallgatóinál.

A valódi természetbuvárnak úgy, mint bármely más komoly tudományos kutatónak, nemcsak az adatok gyűjtésében, az észlelésben és a tények megállapításában, hanem a helyes, szigorú és logikai gondolkodás szellemi munkájában is ki kell tennie. Ki pusztán csak az adatok gyűjtésével és leírásával foglalkozik, a nélkül azonban, hogy a tények egész sorozatát szellemi kapcsolatokkal egymáshoz fűzni, s köztük az okbeli viszonyt megállapítani törekednék, s így magukat a tényeket megfejtteni és megmagyarázni képes volna: annak lehet ugyan *tudása*, de valódi *tudománya* nincs; — ő csupán a köveket és egyéb anyagot gyűjti, de házat nem épít. Ismerünk nem egy ily szaktudóst, ki a hernyóhoz hasonlóan röghöz tapadva a szántóföld egyik barázdájában, látja ugyan a közvetlenül körülötte levő tárgyakat, de nem látja a termő aranykalászközből álló egész buzaföldet.

Az egyszerű észlelés, történjék az bonckés, górcső vagy bármely más eszközök segítségével, élesíti ugyan a külérzék-szerveket, s fokozza az észlelő tehetőséget: de azért még a legpontosabb észlelés sem mondható magában véve valódi kutatásnak vagy buvárkodásnak. Az előbbihez csak ép érzékek, jó eszközök, szorgalom és türelem, míg az utóbbihoz szigorúan fegyelmezett s önállóan gondolkodó ész, helyes következtetés, combinatio, bíráló ítélet, egy szóval szorosan vett szellemi munka kívántatik.

Az egyszerű észlelőből tudományos kutató vagy buvár csak akkor válhatik, ha a gyűjtött adatok, vagyis az észlelt tünetmények egész sorozatát szellemi kapcsolatokkal egész láncolattá egybefűzni képes, vagy azokat legalább összefüggésbe hozni, s így a sokféle alakok, a változó, gyakran lényegtelen jelenségek közt az állandót, az egységest kilesni, a törvényt megállapítani törekszik. E tulajdonság jellemzi leginkább a valódi, az igazi buvárt, kinek jól gyakorlottság kell lennie a bölcsészeti önálló munkában, a helyes gondolkodásban, következtetés- és kombinálásban.

Bármily különbözők legyenek is a tudományok egyes szakai: abban megegyeznek mind, hogy tudományosan gondolkodni törekszenek, s a tudományos bölcsészeti gondolkodást egyik sem nélkülözheti.

A *természettan* és *vegytan* a tünetmények megfejtésére legjobb sikerrel használja a *parányok* elméletét; — kérdem pedig: mi tulajdonképen a *parány*? — mert eddig senki nem látta, senki nem észlelte. — Nem egyéb az, mint egy gondolat, egy elv, egy tudományos föltevés, melyet a tudományban sikerrel csak

addig használunk, míg segélyével a tünetenyeket megmagyarázni képesek vagyunk.

A legbiztosabb tudomány — mint tudjuk — a *mennyiségtan*, és ez is csak néhány axiómából vezeti le minden tételét pusztá deductiók által, mely axiómák a tér és idő fogalmából önkényt következnek. De kérjük: mi a *tér*, és mi az *idő*? — egy még be nem bizonyított problema, melyhez csak a bölcsészet férhet hozzá némiképen. És mégis mi volna az egész erőműtan — mennyiségtan nélkül!?

A *morphologiában* tudvalevőleg az állat- és növényvilág különböző alakjainak keletkezése nagy és nehéz problémát képez. Bármint törekszünk is azt megfejtetni, akár a *fejlődés elve* szerint, vagyis a fajok változékonysága és a legalkalmasabbak fennmaradása, — akár azok *merev állandósága* és *stabilismusa* által, egyik esetben sem nélkülözhetjük a bölcsészeti gondolkodást. De a tudományban azon elvnek van nagyobb értéke és elsőbbsége, melynek segélyével több tünetényt vagyunk képesek az ismert természeti törvények alapján megmagyarázni.

Ugyanígy van a többi tudományokkal. Sőt ha a *művészetre* fordítjuk figyelmünket, kérdem: mi tulajdonkép a *szép*, a *magasztos*? Akár eszményi, akár realistikus oldalról tekintse e kérdést az aesthetikus: egyik esetben metaphysikai föltevésen, a másokban pszichologiai magyarázaton, tehát mindkét esetben bölcsészeti suppositiókon alapszik.

Ha tehát körülnézzünk a tudományok nagy birodalmában, akár az elméletiek, akár a gyakorlatiak között egyet sem találunk, mely végeredménykép a józan bölcsészetet ne szükségelné. A természet- és

orvostudományokra, a hittudományok-, történeti, jog- és államtudományokra szintúgy, mint a philologia- és nyelvészetre nézve egyaránt nélkülözhetlen a philosophia, noha nem a meddő speculatiókon alapuló, hanem a valódi *tényekből* kiinduló és *alapos* gondolkodású bölcsészet.

Baco szép és találó hasonlata szerint a tudománynak, bármely tárggyal foglalkozzék is az, sem a hangyához, sem a pókhoz nem szabad hasonlítani; mert míg amaz csak az anyagot hordja össze nagy szorgalommal, emez saját készítményű szálakból szövö össze hálóját; — hanem hasonlítani kell a méhhez, mely a legkülönbözőbb virágokból gyűjti össze a nectárt és virágport, hogy azokat mézzé és viaszszá dolgozza fel.

Legyen szabad, mélyen tisztelt gyülekezet, még egy körülményt fölemlítenem, mely, noha nem illeti közvetlenül anyaintézetünket, az egyetemi oktatást mégis nem csekély mérvben nehezítheti, vagy egészen meg is hiúsíthatja, s ennél fogva komoly megfontolást érdemel. A *középtanoda* ugyanis előkészítő intézete s mintegy előcsarnoka levén az egyetemnek, bizonyára nagy fontosságú azon kérdés: vajjon célszerű-e, s megfelel-e teljesen feladatának gymnasiumaink tantervének szerkezete? — mert ettől függ azon kérdés is: vajjon a tanulók mily készültséggel jönnek az egyetemre?

Kétségtelen, hogy kik az általános képzettség, a józan és helyes gondolkodásban való fegyelmezés helyett első sorban az emlézésre és a sokféle ismeretek minél nagyobb halmazára fektetik a főszúlyt: ez

által a tanulók egyetemi pályáját nemcsak nagyon megnehezítik, hanem meg is foszthatják a siker legnagyobb részétől. Sok évi tanári tapasztalásomból mondhatom, — s nem egy tanártársamtól is hallottam hasonló panaszokat, — hogy főképp az első évi egyetemi hallgatók — a nagyobb résznek készületlensége miatt — a tudományokat felsőbb álláspontból felfogni, s az előadásokat egészen megérteni képtelenek, olyannyira, hogy a beírt hallgatók nagy része e miatt az első egyetemi évet legfőlebb csak a tanulás módjának elsajátításával, betanulásával tölti el.

Ennek főoka pedig abban áll, hogy a tanulók középiskoláinkban nem tanulják az észlelést és önálló gondolkodást, és minthogy ismereteiket is többnyire csak könyvekből merítik: hajlandók később is több hitelt adni ezeknek, mint saját szemeiknek és önálló gondolkodás alapján nyert ítéletüknek. — Mindez pedig nem történhetnék, ha a középiskolákban valamivel több gondot fordítanának az ítélő és gondolkodó képesség kifejlesztésére, és az eddiginél sokkal kevesebbet az emlékezet gymnastikájára.

Reméljük azonban, hogy jövőre e tekintetben is jelentékeny javulás fog beállni az új gymnasiumi tantervnek e tanévben történt életbeléptetése által, mely, ha nem mondható is abszolút tökéletesnek, mégis minden esetre sokkal jobb az előbbinél.

És most, tisztelt egyetemi polgárok! legyen szabad még Önökhöz, mint a tudomány és nemzeti művelődés leendő apostolaihoz, fordulnom, hogy figyel-

müket azon jogok- és kötelességekre irányozzam, melyek szép és nemes hivatásukhoz fűződnek.

Midőn önök, fiatal barátaim, a középtanoda szűk-körű határait elhagyva, a tudomány ezen magasztos csarnokába léptek, oly kiváltságlevélnek jutottak birtokába, melynek észszerű felhasználásával — az akadémiai törvények tiszteletben tartása mellett — szabadon intézhetik tanulmányaikat saját egyéni tulajdonaik, képességük és szükségük szerint.

Az egyetemi tanítás és tanulás legfőbb feladata — mint azt 4 év előtt e székről egyik mély tudományú elődöm (*Than*) találóan mondá — valóban csak akkor lesz teljesen megoldva, „*ha a tanuló — a tudomány módszereinek beható tanulmánya s jól fegyelmezett logikai gondolkodás által — a tudomány szellemébe behatolt, s annak fejlődési irányzatát felfogta.*” — Ez az egyetemi tanulmánynak végcélja, de egyszersmind kezdete is az önálló tudományos munkálkodásnak.

Valóban gyümölcsözővé az egyetemi tanulás csak akkor válik, ha az előhaladott fiatal tanuló — belső ösztöntől sarkalva — a tudományos kérdések megoldásában maga is résztvenni, és szaktudománya terén önállóan is működni törekszik. Mert, hogy a tudomány necsak az emberi ismeretek élettelen meddő halmaza, hanem folyton gyarapodó, tőkélyesbedő és egészséges élő szervezet legyen: ehez nem elég a már általánosan ismert tényeket és adatokat betanulni s megemésztetni, hanem ezen fölül nemzedékről nemzedékre gyarapítanunk, gazdagítanunk és tőkélyesbítanunk kell a tudományt — újabb és újabb tények kutatása, újabb igazságok megállapítása által.

Van tehát — a mint *Plato* igen szépen és elmé-

sen mondá — „a tudománynak is *egy nemző ösztöne* s az embernek egy *tudományos serdülési korszaka*,“ mely csak önálló tudományos kutatáson alapuló munkálkodás és tudományos munkák termelése által nyilatkozik.

Hogy a tudományosan serdülő egyetemi tanulóknál az önálló tudományos szellem szabadon és minden akadály nélkül kifejlődhessék, anyaintézetünk is el van látva, a lehetőség határai között, bizonyos célhoz vezető intézményekkel, mint a többi mívelt nemzetek egyetemei. Ezen intézmények egyik legfontosabbika a *tanszabadság*, mely egyrészt a *tanítás*, másrészt a *tanulás* szabadságát foglalja magában, vagyis azon szabadságot, hogy az egyetemi tanuló saját egyéni hajlama és tetszése szerint vehet tettelegesen részt a tanulmányokban és szellemi kiképeztetésben.

Föltéve, hogy az egyetem szervezete, az egyetemen működő szaktanárok és tudósok, a gyakorlati tanulmányhoz megkívántató segédeszközök és intézetek stb. a célnak mindannyian teljesen megfelelnek, — és föltéve, hogy úgy az egyetem, mint a kormány és törvényhozás részéről minden lehető megtörténik az itt-ott mutatkozó akadályok eltávolítására: a tanszabadság biztosítása vagy veszélyeztetése egyedül csak a tanulók magaviseletétől függ, a mennyiben vagy *megfelelnek* hivatásuknak, vagy azt *elhanyagolják*.

Megfelel hivatásának és biztosítja, élteti a tanszabadságot, ki a tudományt igazán szereti, egész odaadással tanul, s a tetszése szerint választott tudomány szellemébe behatolni törekszik; — míg ellenben érzékenyen sérti és veszélyezteti a tanszabadságot az, ki ezt a nemtanulásban, hivatásának elhanyagolásában keresi.

Három eszköz áll rendelkezésére annak, ki tudományos hivatásának komolyan és becsülettel megfelelni akar, t. i. az előadások, a kézikönyvek és gyakorlatok. Az *előadásoknak* csak akkor van igazi és valódi hasznuk, ha azokat szorgalmasan látogatják, a hallottakról rövid jegyzeteket készítenek, ezeket ott-hon átdolgozzák s a följegyzetteket beható gondolkodás által megemészteti, assimilálni igyekeznek. — A *kézikönyvek* és egyéb *szakmunkák* olvasása és helyes használása különösen a hittudományi, bölcészeti, nyelvészeti, jog- és államtudományi szakoknál képezi a tanulmány egyik bő forrását. — Azonban a természet- és orvosi tudományoknál a szakkönyveken kívül mulhatlanul megkívántatik a *közvetlen észlelés és kísérleti gyakorlat* a tanulmány anyagát képező tárgyakon: az e célra felszerelt intézetek-, laboratoriumok-, kórodák- és gyűjteménytárakban, a szaktanárok vezetése és útmutatása mellett. E gyakorlatoknak még azon jelentékeny hasznuk is van, hogy a tanulóknak részint egymás között, részint a tanárral vagy tanársegéddel való közvetlen szellemi érintkezése jótékonyan hat az észlelő és helyesen ítélő tehetség, valamint a tudományos szellem fejlesztésére.

Mint az egyetemi tanulás további segédeszközei nem csekély befolyásúak a fővárosban létező országos gyűjteménytárak, a természetrajzi, régészeti, ethnographiai, ipar-, szobor- és képgyűjtemények, könyvtárak, valamint a tud. Akadémia, s a természettudományi, földtani, földrajzi, régészeti, anthropologiai és történelmi társulatok nyilvános ülései is, melyeknek koronkinti látogatása nem kis mértékben tágítja az ifjúság szellemi látkörét.

Ne téveszszék szemük elől soha, t. egyetemi polgárok, hogy mindaz, mi főcéljukkal ellentétben áll, s Önöket hivatásuk teljesítésében bármi módon gátolja, az önökre nézve csak káros lehet, — míg ellenben hasznos és jogosult minden, mi a célhoz jutást előmozdítja, vagy hivatásukkal bármi módon összeegyeztethető; — kerüljék gonddal amaszt, keressék hévvel emezt. Önök teljesen jogosultak azon külső szabadságra és fesztelenségre, melynek birtokában szabadon és saját elhatározásuk szerint járhatnak el társadalmi életökben, szórakozásaik- és élvezeteikben, csak tartsák tiszteletben mindenkor a *polgári rend és közérkölciség törvényeit*, melyeknek minden honpolgár, már csak a józan szabadság megóvása kedvéért is, szívesen veti magát alá.

Ha Önök, t. egyetemi polgárok, fontolóra veszik mindezeket, könnyen megítélhetik, melyik az egyedül helyes út, melyet az egyetemi évek alatt választaniok kell, ha kitűzött céljukat valóban elérni akarják, azaz: ha beható tanulmány alapján az önálló gondolkodás és tudományos munkálkodás szellemi világába fölemelkedni óhajtanak.

Az oda vezető helyes utat pedig annál biztosabban fogják megtalálni, minél jobban ismerik a *tévtávkat*, melyeket különösen kerülniök kell.

A legrosszabb tévútra jutnak azok, kik a helyett hogy a tudomány iránt lelkesedve egyetemi pályafutásukat komoly tanulmányokra fordítanák és szorgalmasan látogatnák az előadásokat: inkább folytonos szórakozással, idő- és szellemölő mulatságokkal töltik el egyetemi éveiket. Ha meggondoljuk, mily szép, nemes, és mondhatni páratlan a maga nemében

az ifjú egyetemi polgár hivatása, t. i. élete virágzó tavaszán, ruganyos erejének teljes üdeségével a világ legbecsesebb kincsének, a tudománynak elsajátítására szabadon törekedni: alig képzelhető annak lehetősége, hogy valaki a fiatalság legszebb és legtermékenyebb éveit semmittevéssel, szellemi tunyaságban töltsse el, lábbal tapodva saját jövőjét s megkárosítva nemzetét és hazáját, melynek minden egyes fia buzgó tevékenységére oly nagy szüksége van.

Azonban ifjúságunk s a nemzet becsületére mondhatom, hogy ily szomorú példák egyetemünkön csak ritkán fordulnak elő.

Némely tanuló az által téveszti el célját, hogy mindjárt pályája kezdetén oly tudományos kérdésekkel akar önállóan foglalkozni, melyeknek sikeres megoldását csakis a tudományban már jártasabb és haladottabb tanulótól lehet várni. — E tévedés, melynek fő oka többnyire a *hiú tulbecsülés- és önhittségben* rejlik, igen káros befolyással lehet a sikeres haladásra és az illetőnek alapos tudományos kiképeztetésére, minthogy egyetemi idejét oly munkára vesztegeti, melynek sikere a kellő képesség hiányában csak meddő lehet. Valódi haladás úgy a tudományban, mint mindenben, csak lassankint, lépésről lépésre, és nem egy ugrással érhető el.

Könnyű belátni, hogy az ily irányban haladó tanulók később, az egyetemből kikerülve, nem a szaktudósok, hanem csak a *fölületes dilettansok* számát fogják szaporítani.

Más tévúton járnak azok, kik csak bizonyos fokig igyekeznek tudományos szakismereteket szerezni, a nélkül hogy a tudomány szellemébe beha-

tolni, vagy az önálló munkálkodás magasabb körébe fölemelkedni kísérletet tennének. Ezeket nem a benső hivatottság, nem a tudomány iránti szeretet, hanem pusztán a *szükség*, vagy a *kenyérkeresés* kilátása vezérli, s azért csakis annyit tanulnak, mennyi éppen elégséges, hogy a vizsgálaton, vagy később valamely pályán úgy a hogy megálljanak. Ezek valóban nem érdemesek a tanszabadságra, melyet csak jogtalanul bitorolnak.

A legveszélyesebb tévedés azt hinni, hogy a gyakorlati életben, valamely állás kellő betöltéséhez tudományos műveltségen alapuló magasabb* képzettség nem kívántatik; — mert éppen ellenkezőleg csakis alapos képzettségű és önálló szellemű tudományos szakférfiak képesek a praktikus élet különböző állásaiban nehéz feladatuknak helyesen megfelelni, nem pedig azon gépiesen chablonszerű úgynevezett praktikus férfiak, kik egyedül a gyakorlatilag fontosabb tételek, a praktikus formulák és fogások ismeretére támaszkodva, minden szabadabb és önálló tudományos gondolkodásra vagy tevékenységre képtelenek, s azért minden fontosabb és válságos esetben felakadván, csak szégyent hoznak az általuk elfoglalt állásra.

Szomorú jelenség ez az államra és társadalomra nézve. Okai ennek többnyire azon felületes tanulók, kik nem tudományszeretet- és benső hivatásból, hanem csupán haszon vagy kenyérkereset végett tanulnak.

Tisztelt uraim! A tudomány oly *kincs*, melyet *önmagáért*, önzés nélkül, teljes odaadással kell szeretnünk és ápolnunk, Megszerzésére csak egy út kínál

kozik: a komoly tanulmány. Birtokába tehát csak úgy juthatnak, ha az egyetemen eltöltött időt nemcsak a tudomány külső határainak megismerésére, hanem szellemének, lelkének elsajátítására fordítják, s igyekeznek tettelegesen is résztvenni előmozdításán, gyarapításán, terjesztésén.

Önök úgy hiszem belátják, hogy e célt csak szilárd akarat, elszánt törekvés, férfias jellem és kitartó munka mellett érhetik el. De jól tudják azt is, hogy a tudományban úgy, mint az emberi cselekvés bármely más terén csak azon működésnek van igazi bece, mely egyszersmind erkölcsi szempontból is értékes.

A tudomány, uraim, noha általán véve *kosmopolitikus* természetű, s határt és nemzetiséget nem ismerő *világhatalom*, — mégis mindig ott leli fel valódi hazáját, hol csak hű barátokra, lelkes pártolókra és buzgó művelőkre talál.

De midőn a tudomány általános hatalmát teljes mértékben elismerjük, okvetlenül azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy nekünk még egy igen fontos célból, t. i. *nemzeti létünk és jövőnk biztosítása céljából* is kell művelnünk a tudományt, s általa terjesztenünk a felvilágosodást és művelődést a társadalom minden rétegében; — különösen pedig igyekeznünk kell a *nemzeti szellemtől átlengett tudományos irodalmat*, s ezze a *tudományos közvéleményt* hazánkban megteremteni.

Rég tudta már rólunk a világ, hogy bátor, szabadságszerető nemzet vagyunk, és hogy Európát évszázadokon át megvédtük a barbárok ellen, — bámulattal nézte, midőn a szabadságért oly dicsően küzdöttünk; — de csak mióta nemzeti életünk minden phasisában

és jelenségében, úgy a politika, nemzetgazdászati és ipar, mint a tudomány és művészet terén az észszerű szabadság és haladás lelkes hívei vagyunk, s ernyedetlen buzgalom- és kitartással törekszünk a tudományos és egyéb kulturai intézményekben az elmaradásunk okozta hiányokat kipótolni, s ez által lehetőleg utólag a sokkal előhaladottabb nemzeteket: — csak azóta látja be a művelt világ, hogy vele egy pályán haladni, s a cultura és közmívelődés nagy munkáján vele együtt becsületesen dolgozni akarunk; — s mivel ezt bizton hiszi, azért van oly rokonszenves és jó véleménynyel irántunk.

De hogy a művelt nyugoti nemzetek becslését és rokonszenvét jövőre is kiérdemeljük, s erre egyáltalán méltók legyünk: kettőztetett erővel kell törekednünk továbbra is, hogy a haladásunk pályáján még létező akadályokat minél hamarabb elhárítsuk, s a többiek között elfoglaljuk azon álláspontot, mely — nemzetünk hivatása- s méltóságának megfelelően — azt jogosan megilleti.

A nemzetek ez általános versenyében megnyugtató és vigasztalásunkra szolgál azon szilárd meggyőződés, hogy az emberek világában nem annyira a nyers fizikai erő és számok, hanem főképp az *értelmi és erkölcsi erők* ama fegyverek, melyektől a döntő győzelem leginkább függ, s melyek segítségével a kisebb nemzetek sikerrel állhatják ki a versenyt még a nagyobb számú népekkel szemben is.

E szerint első sorban az értelem és tudományos műveltség, a szilárd akarat, tiszta jellemmel párosult ernyedetlen munkásság és kötelességérzet, — a köz-erkölcsiség, észszerű szabadság és mindenek fölött a

haza iránti szeretet, — az igazság, becsületesség, okszerű takarékoság és a tudományos vívmányok célszerű felhasználásában való ügyesség képezik azon fő tényezőket, melyeket nemzetünk boldogulása és lételünk biztosítása céljából ápolnunk, gyarapítanunk, terjesztenünk kell minden módon, a társadalom minden rétegében. Törekednünk kell pedig erre annál inkább, mert ezen értelmi és morális tulajdonságoktól függ nagyrészen a nemzet physikai ereje, s népességének épsége és gyarapodása is.

Minthogy pedig a tudomány terjesztése- és gyarapítására, s az egész nemzet művelődésére nézve egyik legfontosabb tényező az egyetem: *okvetlenül szükséges, egyetemi intézeteinket mind oly állapotba helyeznünk, hogy képesítve legyenek magasztos hivatásuknak teljes mértékben megfelelni*, s ez által módot és alkalmat nyújtani úgy a tanároknak sikeres alkotó munkálkodásra, mint az egyetem polgárainak az óhajtott haladásra.

Önöktől pedig fiatal barátaim, kik első sorban vannak hivatva a haza jövő boldogulását hathatósan előmozdítani, legyen szabad reménylenem, hogy áthatva hivatásuk komolysága- és magasztosságától, lankadatlan erővel fognak igyekezni a tudományok önálló művelése, s tudományos eszmék és igazságok terjesztése által nemzetünk felvilágosodását és művelődését fejleszteni.

Nem kétlem miszerint ebbeli fáradozásaikat, ha saját körében mindenki híven s lelkiismerettel teljesíti kötelességét, a legjobb siker és áldás fogja koronázni.

Úgy legyen!